

KIBRIS TÜRK KENT KÜLTÜRÜNDE “BANDABULYA”

“Bandabulya” in Turkish Cypriot Urban Culture

Doç. Dr. Deniz İŞÇİOĞLU*

ÖZ

Bu çalışma, Kıbrıs Türk kent kültüründe “bandabulya” olarak yer edinmiş olan belediye pazarlarını ele almakta, kentlerdeki bandabulyanın günümüze kadar geçirdiği evreleri incelemektedir. Araştırmada iki temel soruya cevap aranmıştır: 1) Kıbrıs kent kültüründe bandabulyaların önemi ve etkisi nedir?, 2) Bandabulyaların değişim sürecine girme nedenleri nelerdir ve bu durum kent kültürünü nasıl etkilemiştir? Kent pazarları üzerinde yapılan araştırmalar bandabulyaların kent kültürü üzerinde yalnızca ekonomik olarak değil, sosyal, kültürel ve siyasi olarak da oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, Kıbrıs kent kültürünün önemli bir parçası olan “pazaryeri” kültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için İlkçağ kentleri, Ortaçağ kentleri ve Avrupa kentlerindeki pazaryeri algısı ele alınıp, Kıbrıs kent kültüründeki bandabulyalar ile benzerlikleri ve farklılıkları, bu konudaki literatür ile desteklenerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Kıbrıs’taki yerel halk, yerel siyasetçiler ve pazaryeri çalışanları ile görüşmeler yapılmış, Kıbrıs Türk kent kültüründe bandabulyaların önemi, etkisi ve zaman içerisindeki değişim süreci nitel araştırma yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Literatürde, pazaryerleriyle ilgili araştırma bulunmasına karşın bandabulya hakkında araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Oysa pazar yerleri Kıbrıs kent kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak bugün Kıbrıs’ta bulunan pazaryerleri sosyalleşme ortamından uzak, kültürel bir öge içermeyen, yalnızca üretici ile tüketicinin bulunduğu mekânlar olarak var olmaktadır. Bandabulyaların tarihi mekânları ise her kentte farklı amaçlarla varlıklarını sürdürmektedir. Yıllarca Kıbrıs kent kültüründe önemli bir yere sahip olan bandabulyalar değişen ve gelişen kent koşullarında varlıklarını koruyamamışlardır. Kent kültürüne değer katan bandabulya mekânlarına sahip çıkılması kültürel miras açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Bandabulya, Pazar Yeri, Kent Kültürü, Kıbrıs Kent Kültürü, Kıbrıs Türk Belediye Pazarı

ABSTRACT

Even though it took several forms showing diverse characteristics throughout history from anti-city to modern urban areas, the culture of market place has managed to survive to this day. This study aims to provide an insight to the municipal markets in Cyprus which are also known as Bandabulya in the Cypriot Urban Culture and examine the stages these bandabulya markets went through from past to present. The study also aims to analyze the importance of bandabulyas within the urban culture in a detailed manner. Market places play a significant role in the urban culture in Cyprus. A closer look to the effect these markets exert on the urban culture shows that Bandabulyas do have both economic, and social and cultural values. Within this framework, the purpose of this study is to give an account of the effects of Bandabulyas on urban culture and examine the stages these markets went throughout history. In this context, the study focuses on two basic questions. The first question is: What are the effects and importance of Bandabulyas in respect of Urban Culture in Cyprus? The second one is this: What are the reasons that forced Bandabulyas to change and how did this change affect the urban culture? The results of the study addressing the market places in urban areas show that Bandabulyas play an important role on urban culture in terms of social, cultural, political and economic effects. But the most important point is more than economic activities, Bandabulyas were important for the social and cultural activities. In that reason, Bandabulyas are very important for the cultural heritage in a urban place.

Key Words

Bandabulya, Market Place, Urban Culture, Cypriot Urban Culture, Turkish Cypriot Market Place

* Doğu Akdeniz Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, Gazimağusa/KKTC, deniz.iscioglu@emu.edu.tr

Giriş

Kentbilim Terimleri Sözlüğü kenti, “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak tanımlamaktadır (Keleş, 1998: 75). Tarih boyunca, nüfus yönünden yoğun olan ve toplumların gereksinmelerini karşılaması beklenen kentlerin en önemli mekânları arasında kent meydanları bulunmaktadır. Kentin en etkin kullanılan kamusal mekânları olarak tanımlanan kent meydanları, sosyal, kültürel, siyasal ve ticari amaçlara da hizmet eder (Özer ve Ayten, 2005: 96). Kentleşme düzeyi ve kent kültürü, kentten kente, ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Özellikle, küreselleşme ve yerleşme hareketleriyle birlikte kent kültürünü oluşturan yapıların değiştiği görülür. “Kentler uzun sürede oluşan toplumsal sistemlerdir” (Keleş, 2008:96). Bu nedenle, kent kültürü oluşumunda kentin geçmişten gelen birikimi büyük önem taşır.

Kent meydanları farklı kentlerde farklı özellikler gösterir; ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları barındıran mekânlar olarak kent kültürü oluşumunda, kent ekonomisinde de önemli bir önemli bir rol oynar. Ekonomik bir bakış açısı ile ele alınırsa “kent mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketim sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinmelerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır” (Keleş, 2008:110-111).

Söz konusu ekonomik mekanizmanın en önemli öğelerinden biri de birçoğu kent meydanlarında bulunan “pazar yerleri”dir. Pazar yeri, “bir köyün, kasabanın ya da kentin özeğinde, ürünlerin getirilip satıldığı, haftanın bir ya da birkaç gününde ya da sürekli olarak kurulu ve açık bulundurulmuş alım satım yeri”dir (Keleş, 1998:109). İlkçağ kentlerinden küresel kentlere kadar pazar yeri kültürü, tarihin farklı dönemlerinde farklı özellikler göstermiş olsa bile varlıklarını sürdürmüştür. Özellikle Ortaçağ Avrupasında pazar yerlerinin kent kültüründe büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde kurulan pazarlar, toplumun toplanma merkezlerinden biridir. Haftalık pazarların kurulduğu pazar yerlerinde, çevre köylerden gelen ürünler toplanmaktaydı. Elbette Avrupa pazarlarının kurulmasında, ticaretin ilk ustaları olan başıboş maceracıların (tüccarların) büyük bir katkısı vardı (Pirenne: 2005). Bugün Avrupa kentlerinde pazar yerleri, bu kültürün devam ettiğini gösterir. Literatürde malların toplandığı yer veya malların aktarılma noktası olarak tanımlanan “portus”, “pazar yeri” ile aynı anlamı taşımamaktadır. Pazar yeri, alıcı ve satıcının belli aralıklarla buluştuğu bir mekân olarak Avrupa kentlerinde karşımıza çıkmaktadır (Pirenne 2005).

Kıbrıs’a uzun süre egemen olan Osmanlı İmparatorluğunda kent kültürü incelendiği zaman, kent pazarları veya günümüzdeki ismi ile belediye pazarlarının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde kent pazarları ve çarşılar, kent surlarının içerisinde veya yakınında konumlandırılmaktadır. Osmanlı İmparatorlu-

ğunda kent çarşı sistemi, İslami kent kültürünün özelliklerini yansıtmaktadır (Şahinalp, Günel 2012).

Yöntem

Bu çalışmada, Kıbrıs Türk kent kültüründe bandabulya olarak bilinen belediye pazarları ele alınıp kentlerdeki bandabulyanın geçmişten günümüze geçirdiği evreler incelenmektedir. Ayrıca bandabulyaların kent kültüründeki önemi de detaylı bir şekilde ortaya konmaya çalışılmaktadır. Literatürde, bandabulyayla ilgili araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Oysa pazar yerleri Kıbrıs kent kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Çalışma çerçevesinde, bandabulyaların etkin bir şekilde var olduğu dönemde orada çalışmış ve yaşamış kişilerle görüşmeler yapılmış, konu ile ilgili uzman görüşleri alınmıştır. Bandabulyaların zaman içerisindeki dönüşümünün daha açık bir şekilde ortaya konulabilmesi için, bölgede yaşayan farklı yaş grupları ile görüşmeler yapıp bandabulyaların dönemsel önemi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada iki temel araştırma sorusuna cevap aranmıştır. 1) Kıbrıs kent kültüründe bandabulyaların önemi ve etkisi nedir? 2) Bandabulyaların değişim sürecine girme nedenleri nelerdir ve bu durum kent kültürünü nasıl etkilemiştir? Araştırma sorunlarına cevap aranırken, araştırmanın bazı sınırlılıkları olduğu belirlenmiştir. Araştırma sınırlılıkları, Kıbrıs adasında hâlen süregelen siyasi sorunlardır. Yaşanan siyasi sorunlar, Ada'nın tamamında bulunan bandabulyaların değil yalnızca Kuzey Kıbrıs'taki¹ bandabulyaların incelenmesine olanak sağlamıştır.

Ülkedeki sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik faktörler, kent pazarları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu durumu, Avrupa kent kültüründeki pazar yerleri ile Osmanlı kent kültüründeki pazar yerleri, Ortaçağ kentlerinde bulunan pazar yerleri ile günümüzde var olan pazar yerleri arasındaki farklara bakarak anlamak mümkündür. Tüm pazar yerleri birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Örneğin “eski çağlarda sadece insanların toplanabildikleri ve kısıtlı düzeyde mal alışverişinde buldukları tek yer olan açık pazar yerleri günümüzde diğer alışveriş yerlerine göre daha rahat alışveriş yapılabilmesi, ucuz olması, malın çok çeşitli olması ve her bütçeye göre malın bulunması nedenleriyle tercih edilmektedir” (Aksoy, 2009: 27). Kısacası, ortak faydaya bakıldığı zaman aynı gereksinmelere hizmet eden pazar yerleri aynı yapıda varlığını koruyamamıştır. Kentlerde kurulan belediye pazarları farklı sistemlerde farklı amaçlara hizmet etmekte, farklı işlevlere sahip olabilmektedirler (Hizmetli, 2014).

Kıbrıs tarihi incelendiğinde, Kıbrıs kentlerinin, farklı yönetimlerle farklı sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler geçirdiği görülmektedir. Kıbrıs 1571 yılına kadar Venedik medeniyetinin kontrolünde olmuş, 1571 yılından 1878'e kadar Osman İmparatorluğu'nun hükümdarlığında bulunmuş ve 1878 yılından 1960' a kadar İngiliz sömürgesi olarak varlığını korumuştur. 1960 yılında Ada'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların ortak olarak kurdukları, iki toplumlu bir yapıya sahiptir (TC Dı-

şişleri Bakanlığı). Adada iki toplum arasında yaşanan siyasi sorunlar nedeni ile adada kalıcı barış sona ermiş ve ada, 1974 yılında toplumsal yapı ve coğrafi alan bakımından tamamen ikiye ayrılmıştır. Bugün hâlen, Kuzey Kıbrıs, Kıbrıs Türk kontrolünde, Güney Kıbrıs ise, Kıbrıs Rum kontrolindedir. Adadaki, Osmanlı kültürünün kentlerdeki etkisi hâlen birçok alanda devam etmektedir. Ayrıca ülkenin 1878 yılından 1960'a kadarki İngiliz dönemin etkileri de hâlen hissedilmektedir. Kısacası adanın tamamında Osmanlı döneminin ve İngiliz döneminin etkilerinin birçok alanda hâlâ devam ettiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında, adadaki kent kültürü incelenince, İngiliz sömürge döneminden kalan kent pazarlarının, kent kültüründe önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Literatürde, kent pazarı veya belediye pazarı olarak nitelendirilen pazar yapısı, Kıbrıs'ın önemli kentlerinde veya kasabalarında, bandabuliyâ veya bandabulya adı altında yıllarca varlığını korumuş ve kent kültürünün bir parçası hâlini almıştır. İngiliz sömürge dönemini yaşamış Kıbrıslı Türkler ile bugünkü kuşaklar arasında pazar yeri veya bandabulya kavramları farklı farklı tanımlansa da bu yapının bir kent kültürüne dönüşmüş olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. Fakat buradaki en önemli nokta Kıbrıs kent kültüründe yer alan bandabulyaların diğer pazar yerlerinden oldukça farklı bir yapıya bürünmesidir. Geçmiş dönemde bandabulyalar yerel halkın ekonomik faaliyetlerde bulunduğu bir mekândan çok sosyal, kültürel faaliyetlerin yoğun olduğu mekânlar olarak görül-

mekteydi. Halk, dönemin özelliklerine/gereksinmelerine göre ekonomik faaliyet için tasarlanan mekânı kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirip dönüştürmeyi başarmıştır. Zaman içerisinde yerel halkın toplumsal/siyasi/sosyal ihtiyaçlarının değişimi ile birlikte mekân kendi özüne dönmüştür. Pazar yerleri de yalnızca pazar yeri olarak varlığını devam ettirmiştir.

Kıbrıs Türk Kent Kültüründe Bandabulya

“Bandabulia” veya “bandabulya”, Ada'daki İngiliz sömürge döneminin kent kültürüne kazandırmış olduğu belediye pazarı olarak bilinmektedir. Halk arasında toplanma yeri, buluşma yeri, alışveriş yeri, sosyalleşme yeri anlamına da gelir. Pazarları dışında her gün hizmet veren bandabulyada bulunan esnaf, bağlı olduğu belediyeye kira ödemek zorundaydı. Belediye kontrolünde ve denetiminde bir alışveriş yeri olarak tasarlanan mekânda kasap ve taze meyve/sebze ve ayrıca görevi gelen malın vergisini toplamak olan bir belediye ofisi bulunmaktaydı. Üretici/esnaf malını tartar, ödemesi gereken vergiyi belediye ofisine öder, denetlenir ve tüm bu işlemlerden sonra malını satma hakkı elde ederdi. Yerel halk ile yapılan görüşmelerde üreticinin o dönemde ürünlerini bandabulyada satmak istediği ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni; bandabulyada satılan ürünün karşılığı olan bedelin alınabilmesidir. Köylü aynı ürünü köy meydanında satmaya çalışırsa ürün bedelini halktan tahsis edememektedir. Komşuluk ilişkilerinin ileri düzeyde olduğu küçük/yerel toplumlarda “daha sonra sana öderim” mantığı ile ürünün karşılığının alın-

maması üreticiyi çok güç durumda bırakmaktaydı. Fakat bandabulyalarda böyle bir sorun yaşanmamakta, üretici, malının/ürününün karşılığını satış yaptığı anda alabilmekteydi. Bu nedenle, özellikle köylü üreticiler, ürün ve mallarını yerel bölgelerinde değil, kentlerde bulunan bandabulyalarda satmayı tercih etmekteydiler.

Yapılan görüşmelerde bandabulyaların sosyal mekânlar olarak da kullanıldığını görmekteyiz. Bandabulyada çalışan kişilerle yapılan görüşmelere göre, “bandabulyalarda kahvehane gibi yerler bulunmamaktadır. Kahvemizi kendimiz yapardık. Oraya gelen insanlar küçük tabureler üzerinde dükkânların önlerinde veya hemen iç kısımlarında oturup günlük gazeteleri okuyup yorumlardı. Gelen giden diğer insanlarla sohbet eder, günlük olayları değerlendirirdi. Herkesin alışveriş yaptığı dükkân farklıydı. Fakat kimse kimseye gönül koymazdı. Dahası bandabulyada yardımlaşma bile yapılmaktaydı. Yeni evlenecek gençler, topraklarına bamyaya ekerlerdi. Yetişen ilk bamyaya bandabulyada oldukça pahalı bir fiyata satılırdı. Bu gencin evleneceğini bilen halk, pahalı olan ilk hasat bamyadan alıp, evlenme hazırlığındaki gence destek olurlardı”. Kısacası bandabulyalar, yerel dayanışmalara da sahne olmaktadır. Yine yapılan görüşmelerde bandabulyalara genellikle erkeklerin gittiği anlaşılmaktadır. Fakat buradan, bandabulyalara kadınların gitmediği sonucu çıkmamaktadır. Kadınlar, genellikle bandabulyaya gelir alışverişini yapar ve oradan ayrılırlardı. Oraya gelen erkekler ise günlerinin belirli bir saatini orada geçirirler, akşam eve dönerken

alışverişlerini yaparlardı. Görüşmelerde, yaş aralıklarına göre farklılık göstermekle beraber daha çok, “Babamla bandabulyaya giderdik” veya “dedemle bandabulyaya giderdik” yarğaları kullanılmaktadır.

Mekânsal konumları ve yapıları da bandabulyaları değerli hâle getiren etkenlerdendir. Bandabulyalar yerel yönetimlerin tapulu mahiyettedir. Konumları, tıpkı tarihin diğer dönemlerindeki pazar yerleri gibi kale içlerine veya kent merkezlerine yapılandırılmıştır. Mimari şekilleri kendilerine has özel bir yapıya göre tasarlanmıştır. Fakat hepsinin mimarisi ve yapısı kendi aralarında benzerlik göstermektedir. Kuzey Kıbrıs'taki bandabulyalar incelenecek olursa, Gazimağusa, Güzelyurt, Girne, Lefke, Lefkoşa ve İskele bölgelerinde buldukları görülmektedir. Bugün söz konusu bölgelerde, binaları restore edilip kullanıma devam edilen bandabulyalara bakıldığı zaman her birinin farklı amaçlar için kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bazıları pazar yeri için bazıları farklı amaçlar² hizmet etmeye başlamıştır. Sebze/meyve satışının devam ettiği bandabulya binaları vardır ancak farklı bir yapıya bürünmüşler, geleneksel pazar yeri anlayışından uzaklaşmışlardır.

Bölge esnafı ve yerel halk ile yapılan görüşmelerde, 1980'li yıllardan sonra bandabulyaların önemini yitirdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında birçok faktör göz önünde bulundurulmaktadır. Görüşme yapılan esnaf ve bölge halkının birçoğu, toplumsal ve ekonomik yapının değişimi ile birlikte, çarşı merkezlerinin farklı bir yapıya dönüştüğünü

ifade etmektedir. Kısacası, son yıllarda pazar veya çarşı merkezi kavramı kentsel yapı içerisinde yeni bir yapıya bürünmüştür. Çarşı merkezi kavramı, bandabulyaların işlevlerinden daha farklı işlevlere sahip, halkın gereksinmelerinin tek merkezden karşılandığı mekânlar olarak tasarlanmaya başlanmıştır.

Gazimağusa kentinde uzun yıllar belediye başkanlığı yapmış olan Kayalp'e (2016) göre, "1980'li yıllara denk gelen süreçte, kentte Doğu Akdeniz Üniversitesinin kurulması ve üniversitenin gelişmesi ile birlikte kent merkezi, kale içinden üniversitenin bulunduğu mekâna Salamis Yolu'na doğru kaymıştır. Böylece, kale içindeki ekonomik aktiviteler yavaşlamış, üniversitenin çevresinde büyük bir ekonomik canlılık yaşanmıştır. Bu durum, kale içinde bulunan bandabulyayı da derinden etkilemiştir. Bu durum karşısında bandabulyada açılan işyerleri eskisi gibi çalışmamış, kentliler buluşma mekânı olarak farklı yerlere yönelmiştir. Kısacası bandabulyanın işlevi yıllar içerisinde değişiklik göstermiştir".

Pazar yeri ve bandabulya kavramları kelime anlamı olarak aynı şeyi ifade ediyor olsa da esnaf ile yapılan görüşmelerde, Kıbrıs kent kültüründe bu kavramların farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta kurulan pazarlar, haftanın belirli günlerinde açılan ve halkın ihtiyaçlarını karşılayan pazar anlayışından farklı olarak işlevlerini sürdürmüşlerdir. Her gün açık bulunan bandabulyalar, haftanın bir günü kurulan ve farklı bölgelerdeki üreticilerin toplandığı mekânlardan farklılık göstermektedir.

Örneğin daha önce de belirtildiği gibi, bandabulyalarda yalnızca et ve taze meyve/sebze satışı yapılmakta, elbise, ayakkabı gibi kişisel eşyalar satılmamaktadır.

Gazimağusa halkı gözünden bandabulyayı anlamak için özellikle 1990 öncesine gitmek gerekmektedir. O dönemi yaşamış kent halkı ile görüşmelerde, insanların o döneme ait farklı anılarının olduğu tespit edilmiştir. Anıların birçoğu, kentli dayanışması, sosyal aktiviteler ve kurulan dostluklar üzerinedir. Bandabulyalar kent ekonomisi üzerinde olumlu etki yarattığı gibi, sosyal ve kültürel anlamda da kente büyük bir zenginlik katmıştır.

Bandabulyaların Dönüşümü

Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, yazılı kaynaklarda ve yerel halk ile yapılan görüşmelerde, bandabulyaların adadaki İngiliz döneminde açılmış olduklarını görmekteyiz. O dönemde yaşamış kentliler ile görüşmelerde, 1931 isyanından sonra İngilizlerin Ada'daki ekonomik canlanmayı sağlamak için bandabulyaları açtığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu mekânlarda satılan mallar belediyeler aracılığıyla kontrol altına alınabilecekti. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, bazı kentlerde yaşanan yeni gelişmelere paralel olarak kent merkezlerinin kayması sonucunda bandabulyalar önemini kaybetmeye başlamıştır. Yine Gazimağusa örneğine bakılacak olursa, 2003 yılında bandabulyada yalnızca bir kasap dükkânı kalmıştı. Bandabulyadaki diğer üreticiler ve esnaf kentin farklı bölgelerine taşınmışlardı. Bu durum, kent merkezinin yer değiştirmesi, yeni marketlerin açılması vb. nedenlerle açıklanabilse de kentlinin

buluşma noktası, sosyalleşme ortamı yavaş yavaş kaybolmuştur.

Pazarın kapitalleşme sürecinde, bandabulyaların, Belediye pazarlarının veya geleneksel pazarların yerleri ve işlevleri değişmiştir. Büyük süpermarketlerin veya alışveriş merkezlerinin, kent mekânlarında yerlerini almasıyla birlikte geleneksel pazarların kentteki konumlarında büyük bir değişiklik olmuştur. Oysa tarihsel kent kültürünün önemli bir ögesi olan çarşı pazar kültürünün yeniden yerleştirilmesi, bugünkü alışveriş merkezi uygulamalarından vazgeçilmesi önemli bir mekânsal strateji olarak görülmektedir (Keleş, Mengi, 2017).

Kuzey Kıbrıs'taki bu durum, dünyada yaşanan gelişmeler ve de değişimler ile paralellik göstermektedir. Küreselleşme tüm toplumların yaşamını ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak derinden etkilemektedir. Bu durum kent kimliklerimizi ve kent kimliklerimizi oluşturan imgeler üzerinde olumsuzluklar yaratmaktadır (Ulu ve Karakoç, 2004: 65). Tarihin farklı dönemlerine baktığımız zaman, o dönemin koşullarına uygun olarak farklı formlarda ekonomik ve sosyal mekânlar görmekteyiz. Eski Yunan döneminde sosyal, kültürel, ekonomik hayat veya bir başka deyişle kamusal hayat pazar meydanında (Angora) geçmektedir (Vural, Yücel, 2006: 99). Kentleşme ile birlikte toplumdaki yeni bir tüketim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu durum pazar yerlerini birçok yönüyle etkilemiştir (Çalışkan, 2007: 51). Kentler, ticaretin merkezi olduklarından, pazar yerleri farklı yapılarda ve farklı isimler altında vardığını her zaman korumayı başarmıştır. Bugün etkisini tamamen kaybetmese de Kuzey Kıbrıs'ta pazar kül-

türü, bandabulyadan bağımsız olarak varlığını sürdürmektedir. Bu kültür, her gün açık olan, yalnızca ekonomik değil sosyal kültürün de bir parçası olan belediye pazarı yerine haftada bir kurulan yalnızca ekonomik olarak değer taşıyan "perşembe pazarı" veya "cuma pazarı" kültürüne dönüşmüştür. Dahası kentliler, pazar yerlerine gitmek yerine, süpermarketlerden sebze ve meyve gereksinmelerini karşılamayı tercih etmektedirler. Böylece kent hayatı içerisinde sınırlı olan zaman kaynağından da tasarruf etmiş olmaktadır. Farklı ihtiyaçların bir mekânda toplanması ve oradan tüm ihtiyaçların karşılanması yirmi birinci yüzyıl kentlerinde oldukça sık yaşanan bir durumdur. Bu durum, Kuzey Kıbrıs kentlerinde de yaşanmaktadır. Ülkede, alışveriş merkezi kültürü, tüketim kültürüne tam olarak yerleşmiş olmasa da (Kuzey Kıbrıs'ta yalnızca iki alışveriş merkezi bulunmaktadır), geleneksel pazarların yerini, büyük süpermarketlerin almış olduğu görülmektedir. Buralar ise sosyal ve kültürel açıdan kentin bir parçası konumunda bulunmamaktadır. Bu mekânlar yalnızca ticari mekânlar olarak işlev görmektedirler.

1990'lı yıllardan sonra eski görevlerini yerine getiremeyen bandabulyaların bir kısmı kapanmış veya farklı amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Özel olarak mimari bir yapıya sahip olan bandabulyalar, kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle yapının bozulmaması ve kültürel mirasa sahip çıkılması için bu kapsamda bandabulyalarda birçok çalışma yapılmaktadır. Ülkenin Başkenti konumunda bulunan Lefkoşa bandabulyası 2010 yılında restore ve rehabilite edilmeye başlanmıştır.

Lefkoşa bandabulya restorasyon çalışmaları 2012 yılında tamamlanmıştır. Bandabulyalarda yapılan restorasyon çalışmaları “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Gelecek İçin Ortaklık Projesi” kapsamında yapılmaktadır.³ Bandabulyalarda restorasyon çalışmalarına ek olarak, tarihi eser niteliği taşıyan bandabulya binalarının bazıları hâlen meyve sebze pazarı olarak kullanılmaktadır. Fakat bunun yanında, bandabulyaların farklı etkinliklere de ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Örneğin, Gazimağusa kentinin en önemli yapıtaşlarından birisi olan Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa Belediyesi ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca, kentin tarihi mekânı olan bandabulyayı Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin kullanımına⁴ açmıştır.⁵ Lefke’de bulunan bandabulyada ise bölgenin sosyal aktivitelerinin yapıldığı görülmektedir. Lefke bölgesinde yetişen hurmaların satışa sunulduğu hurma festivaline bandabulya, ev sahipliği yapmaktadır (<http://www.brtk.net/hurma-festivali-bandabulyada-yapilacak/>) Yerel halk ile yapılan görüşmelerde, Lefke bandabulyasının eski günlerine geri dönmesinin önemli olduğu ve halk için bandabulya mekânının büyük bir manevi değer taşıdığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Yıkılmaya yüz tutmuş bandabulyalar kent merkezlerinde hâlen manevi bir değer olarak varlığını korusa da, her geçen gün, değişen koşullar ile Kıbrıs kent kültüründen silinmeye başlamıştır. Bu durumu, bugünkü genç kuşak kentliler ile yapılan görüşmelerden de anlamak mümkündür. 1990’lı yıllardan sonra doğan kentliler için bandabulya kavramı ara sıra büyükanne veya büyükbabaları ile gittikleri bir mekândan öteye gitmemektedir. Bandabulya ile manevi bağı

olan kuşak ise o dönemde yaşamış ve kent hayatında aktif olarak bulunan kişilerdir. Sonuç olarak, kent kültürü üzerinde oldukça derin izler bırakmış olan bandabulyaların zaman içerisindeki dönüşümü, kenti sosyal, kültürel ve ekonomik olarak etkilemiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Kent pazarları üzerinde yapılan literatür taraması ve Kuzey Kıbrıs özelinde yapılan bandabulya araştırması, söz konusu mekânların kent kültürü üzerinde oldukça etkili olduğu sonucunu göstermektedir. Gelişen ve değişen koşullar göz önünde bulundurulduğunda, değişimin yalnızca mekânlar üzerinde değil, kent kültürü üzerinde de yaşandığı görülmüştür. Kent mekânlarında tarihi değere sahip bandabulyaların zaman içerisinde değer kaybetmesi, kenti yalnızca ekonomik olarak değil, sosyal ve kültürel olarak da etkilemiştir. Bandabulyaların kent kültürüne etkisi incelendiği zaman söz konusu mekânların ekonomik değerlerinden çok sosyal ve kültürel değerler taşıdığını görmekteyiz. Elbette toplumsal değişimler de bandabulyaların üzerinde etkili olmuştur. Değişen koşullar kent kültüründeki sosyalleşme merkezlerinin değişimini getirmiştir. Yerel halkı birleştiren, yerel halk arasında dayanışma sağlayan bandabulyalar üretici ve tüketicilerin buluşma yerleriydi. Değişim önce kent merkezinde yaşanmıştır. Kent merkezlerinin değişimi, kentteki ekonomik düzeni yeniden oluşturmuştur. Yaşanan değişim de bandabulyaların kent üzerindeki etkisini zaman içerisinde azaltmış, hatta yok etmiştir. Yaşanan değişimler kent kültüründe kendine has özellikleri ile varlığını koruyan bandabulyaların, yalnızca ekonomik bir mekân olarak tasarlanan pazar

yerine dönüşmesine neden olmuştur. Bugün Kuzey Kıbrıs'ta bulunan pazaryerleri sosyalleşme ortamından uzak, kültürel bir öge içermeyen, yalnızca üretici ile tüketicinin bulunduğu mekânlar olarak var olmaktadır. Halk kent mekânlarını ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir yapıya büründürme gücüne sahiptir. Toplumsal ve yerel ihtiyaçlar karşısında kent mekânları ihtiyaca göre yeni formlar kazanır. Süreç tamamlandığında ise ihtiyaca bağlı olarak mekân yeni bir şekle kavuşur. Bugün bandabulyaların tarihi mekânları ise her kentte farklı amaçlarla varlıklarını korumaktadır. İhtiyaca göre yeni bir yapıya kavuşmuş yeni amaçlara hizmet etmektedir. Fakat sonuç olarak yıllarca Kıbrıs kent kültüründe önemli bir yere sahip olan bandabulyalar değişen ve gelişen kent koşullarında varlığını koruyamamış, yeni bir sürece girmiştir. Kent kültürüne birçok yönü ile değer katan bandabulya mekânlarına sahip çıkılması kent kültürüne sahip çıkılması olarak anlaşılmaktadır. Yeni kuşak kentliler söz konusu mekânlardaki yerel dayanışmaya şahit olamamaları da tarihte bandabulyalar sosyal ve kültürel yapıları ile her zaman Kıbrıs Türk kentlerinin değişmez bir parçası olarak karşımıza çıkacaktır.

NOTLAR

- 1 Ada'nın Kuzeyi, Kıbrıs Türk kontrolü altında bulunan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ifade etmektedir. Bandabulyalar kurulmuş oldukları dönem özellikleri ile Ada'nın tamamında farklı kentlerde yer almaktadır
- 2 Sosyal, kültürel ve eğitim aktiviteleri için kullanılan bandabulya binaları mevcuttur.
- 3 (<http://www.haberkktc.com/haber/restoredilen-bandabulya-torenle-acildi--39000.html>).
- 4 Bandabulya, Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin tasarım stüdyosu dersleri için kullanılmaktadır.
- 5 ([http://ww1.emu.edu.tr/tr/haberler/haberler/dau-mimarlik-fakultesinden-tarihi-](http://ww1.emu.edu.tr/tr/haberler/haberler/dau-mimarlik-fakultesinden-tarihi)

bandabulyada-tasarim-dersleri/1206?posts_pid=802).

KAYNAKÇA

- Aksoy, Yıldız. "Pazar Yerlerinin Şehir Planlama Standart ve İlkeleri Yönünden İncelenmesi: İstanbul İli Bakırköy İlçesi Örneği". Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, 2009: 26-39.
- Çalışkan, Vedat. "Kentsel Mekân Kullanımındaki Farklılıklar Üzerine Bir Yaklaşım: Bursa ve Çanakkale'nin Periyodik (Haftalık) Pazarlarından Örnekler". *Eastern Geographical Review*, Sayı:18, Cilt:12, 2007: 49-78.
- Hizmetli, Mustafa. "Bartın Kadınlar (Garla) Pazarı". *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Yaz, 2014: 18-25.
- Kayalp, Oktay. Gazimağusa Belediyesi Eski Başkan- Görüşme, 2016.
- Keleş, Ruşen. *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- _____. *Kentleşme Politikası*. 10. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- Keleş, Ruşen. ve Ayşegül Mengi. *Kent Hukuku*. Ankara: İmge Kitabevi, 2017.
- Özer, M. Nazım. ve Mustafa A. Ayten. "Kamusal Odak Kent Meydanları", *Planlama*, 2005: 96-103.
- Pirenne, Henri. *Ortaçağ Kentleri*. (çev. Şadan Karadeniz) İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Şahinalp, M. Sait ve Veysi Günel. "Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademenleme Yönünden Mekânsal Analizi". *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 93, 2012: 149-168).
- TC. Dışişleri Bakanlığı. "Kıbrıs Tarihiçe" 06.11.2015. <<http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa>>.
- Ulu, Ali ve İlknur Karakoç. "Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi". *Planlama*, 2004/3: 59-66.
- Vural, Tülin ve Atilla Yücel. "Çağımızın Yeni Kamusal Mekânları Olan Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış". *itüdergisi/a,mimarlık, planlama, tasarımı*, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, Eylül, 2006: 97-106.
- <<http://www.haberkktc.com/haber/restoredilen-bandabulya-torenle-acildi--39000.html>>, 25.02.2016.
- <http://ww1.emu.edu.tr/tr/haberler/haberler/dau-mimarlik-fakultesinden-tarihi-bandabulyada-tasarim-dersleri/1206?posts_pid=802>, Erişim tarihi: 24.06.2016.
- <<http://www.brtk.net/hurma-festivali-bandabulyada-yapilacak/>>, Erişim tarihi: 28.09.2016.